

Міністерство культури і мистецтв України
Харківський державний інститут культури

Культура України

Збірка статей
Випуск 4

Бібліотека ХДАК
інв. № 431748

Харків ХДІК 1997

В.М.Откидач

ДЕЯКІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ РОК-МУЗИКИ

Сучасне музичне мистецтво вбирає до себе різноманітні музичні жанри та стилі. Зокрема, в ХХ ст. до фольклору та професійної музики додалися особливі види – джаз та рок-музика. Багато композиторів прагнули в своїх творах до взаємодії та синтезу цих різних відгалужень. Достатньо назвати таких, як Д. Гершвін, І. Дунаєвський, О. Рибников, Г. Татарченко та інші.

Рок-музика була і є об'єктом гострих дискусій та суперечок. У той же час сам характер та зміст цих дискусій примушує засумніватись в слушності відомого вислову про те, що в суперечці народжується істина. Істина, мабуть, не тільки не народжується, але все більше та більше вислизає від уваги суперечників.

Хоча, мабуть, розмова на тему рока дещо затрималась. За радянських часів у багатьох випадках ця музика кваліфікувалась виключно буржуазною, такою, що неприйнятна для радянської молоді. Рок існує з 50-х р., втім серйозних досліджень про феномен рок-музики на сьогодні практично немає.

Так сталося, що самодіяльне рок-музикування, яке почало існувати в колишньому Радянському Союзі десь з середини 60-х р., утворило специфічний пласт музичної молодіжної субкультури. І все це відбувалось поза поля зору колишніх керівників музичної культури, Спілки композиторів, музикознавства, музичної критики. Щоправда, критики було достатньо, і ремствування на ідеологічні підступи буржуазних радянологів проти нашої молоді не приводили до серйозного аналізу ситуації, яка склалася в музичній культурі та молодіжному середовищі. У хід традиційно пускались випробована тактика заборон та обмежень, яка призводила до відверто протилежних результатів: певною мірою багато молодіжних рок-груп та рок-кумирів своєю популярністю зобов'язані бюрократам від культури.

На жаль, ідеологічні забобони відіграли роль кривого дзеркала, в якому відбилися усі проблеми культурологічного та мистецького сенсу. Більшість літературних джерел про рок-музику або про явища, які наближені до неї, можна поділити в основному на дві групи. Одна з них продовжує багатолітню традицію, суть якої вельми нехитра: рок-вигвір Заходу розкладає незміцнілі уми та душі, а тому його треба заборонити (варіанти: викоренити, випалити, знищити etc.). Треба зазначити, що “заборонці” серйозно проблемами рока не займалися. Інша група складається з тих, хто цілком або частково підтримують рок.

Цілком очевидно, що музична культура залишилась осторонь від запитів та потреб широкої молодіжної аудиторії, і ці запити та потреби

знайшли свої, особливі засоби задоволення; в багатьох випадках вельми далекі від духовних принципів, національних та загальнолюдських цінностей музики.

На думку Ігоря Набока рок-музика – “не просто сфера музичних інтересів та потреб молоді, а дещо більш широке – новий засіб виявлення світоглядних принципів, ціннісних орієнтацій, особливого світовідчуття, специфічна субкультура” [2,4].

Сьогодні для аналізу такого складного явища, як рок-музика, необхідний комплексний підхід, який би поєднував музикознавчі, філософські, естетичні, культурологічні, соціологічні, соціально-психологічні, психофізіологічні тощо засоби аналізу. До цього треба додати, що західна рок-культура, а, отже, і певне рок-культурне середовище, хронологічно почали існувати раніше подібних національних наслідувань. Тому можна казати про певну етнокультурну альтернативу, одним із способів якої є запозичення певної культури (в нашому випадку рок-культури), яка знаходиться на більш високому рівні свого розвитку.

Як це не прикро, але на сьогодні практично не існує наукових видань, які б порушували питання функціонування молодіжної музики. Інколи виходять друком (і то більше в Росії) деякі видання про естрадних виконавців, які, безумовно, не задовольняють того естетико-мистецького голоду, який відчуває молода людина. Так, протягом останніх п'яти років (1992-1997) вийшли друком такі видання (вибірково):

Меньшиков В. Енциклопедия рок-музыки. – Ташкент: Узбекистон, 1992. – 368 с.

Дэвис Х. Битлз: Авторизованная биография. – М.: Радуга, 1993. – 416 с.

Зірки “Червоної руті” / Упор. Л.Брюховецька, О.Євтушенко. – К.: КМ Academia, 1993. – 143 с.

Джексон Л.Т. Майкл Джексон глазами его сестры. Мадонна: Откровения. – М.: ИнтерДайджест, 1993. – 329 с.

Макаревич А. Все очень просто... – М.: Вита-Лантерна, 1994. – 223 с.

Кумиры западной поп- и рок-музыки / В.Шпак и др. – М.: Эпицентр «Виват», 1994. – 495 с.

Вспоминая Клавдию Шульженко... (К 90-летию со дня рождения): Сб. материалов / Сост. А. Вартанян. – М., 1996. – 180 с.

Беляков А. Алка, Аллочка, Алла Борисовна: Роман-биография. – М.: Захаров-Вагриус, 1997. – 351 с.

Деякі статті в часописах (“Музика”, “Українська культура”, “Галас”) та на газетних шпальтах (“Культура і життя”) роблять спроби проникнути в суть рок-музики, але ці спроби вельми боязкі та несміливі. Тому дана робота є певною спробою доповнити ці дослідження.

Форми сучасної музики, такі як джаз, рок-музика або інші змішані форми, є синтетичними і поєднують в собі елементи різних музичних

культур. Саме ці культури в сплаві і створили достатньо органічні різновиди такої музики.

Рок-музика виникла в Америці на початку 50-х р. як антипод традиційній культурі старших поколінь. Тут злились та віддзеркалились, поряд з проблемою поколінь, найбільш животрепетні соціальні та політичні проблеми часу.

Чому саме в Америці з'явилась рок-музика? По-перше, вважає Сергій Коротков, "Америка стала неначе плавильним тиглем для безлічі національних культур, які взаємодіяли та впливали одна на одну. По-друге, Америка, внаслідок свого недовгого розвитку була незакомплексована культурними стереотипами, на відзнаку від Європи з її багатовіковою історією" [1,21].

Є ще одна причина, яка дозволяє зрозуміти швидкість поширення рок-музики. На початок 50-х р. в Америці формується численний прошарок публіки віком від 13 до 19 років – так звані тінейджери (від англ. *teen* – "нацят", *age* – "вік"). Ця молодь жила в умовах економічного піднесення. Життєвий рівень Америки різко відрізнявся від усього світу, тому що вона менше всіх постраждала у війні. У підлітків, багато з яких вже працювали, з'являються значні кишенькові гроші. І природно на їх смаки та інтереси необхідно було орієнтуватись. Починається випуск платівок із записами рок-н-ролу, які розходяться мільйонними тиражами. Цьому сприяли матеріальні передумови – розвиток засобів масових комунікацій, науково-технічний прогрес.

Таким чином, рок-музика, гібрид від народження, з роками виявила надзвичайну пристосовуваність. Вона всмоктувала в себе інші музичні стилі, напрями і навіть музичні інструменти – тобто все, що було здатне підсилити її вплив.

Якщо коротко підсумувати, то можна зазначити щонайменше три ознаки рока. *По-перше*, він орієнтований передусім на молодь, що виявляється не тільки в тематиці пісень, але і в манері виконання і навіть в стилі одягу. *По-друге*, молодь не прийняла певні суспільні відносини. *По-третє*, рок має багаточисленні запозичення музично-стилістичних традицій.

Сьогодні можна стверджувати, що рок-музика як явище культури виявилась для нас корисною хоча б тим, що викрила методологічні виразки музикознавства та музичної критики. Нині дивує той факт, що менш за все по проблемах рок-музики висловлюються саме професіональні музиканти. А деякі роботи на цю тему в основному торкаються проблем західної рок-культури.

Навіть такий відомий музикознавець, як Арнольд Сохор, в 1977 р. писав, що "бітові ансамблі в різних країнах керуються в своїй діяльності найрізноманітнішими естетичними принципами... В капіталістичному світі біт виступає і у вигляді комерційної поп-музики, яка розбешує слухачів..." [4,6]. І далі: "Таким чином, біт-музика, узятя в світовому масштабі, не є

єдиною ідейно-естетичною течією" [4,7].

Мабуть, можна сперечатись з метром радянського музикознавства Сохором відносно тези про ідейно-естетичні аспекти рок-музики. Безсумнівно, що рок-музика може слугувати різним соціальним силам. Але сьогодні ми в праві казати і про значні мистецькі та соціальні здобутки рок-музики, участі багатьох рок-музикантів у благодійних концертах тощо. Не можна забувати, що збагачення світової скарбниці мистецтва загальнолюдськими цінностями, в основі яких лежить найпрогресивніше з національних художніх культур (а рок-музику, як і джаз, ми вже можемо віднести до здобутків художньої культури), активно сприяє розширенню сфери соціального та художньо-естетичного впливу мистецтва.

Рок-музика, починаючи із часу свого народження, має подвійний характер, вона може розглядатись "і як музичне, і як соціокультурне явище" [2,5]. Дійсно, з цим важко не погодитись. Важко і заперечувати той факт, що рок-музика мала і має великий вплив на професійну композиторську творчість, яка почерпнула в першій і нові засоби виразності, і нові прийоми спілкування з аудиторією.

На жаль, в багатьох роботах існує і певна розбіжність та нечіткість у визначеннях рок-музики. Що це – жанр, стиль, рід, вид мистецтва? До цього приєднується і визначення понятійного апарату. Що це – біт, поп, рок?

На наш погляд, музикознавству та мистецтвознавству, і зокрема нашому вітчизняному, треба остаточно визначитися з цією жанровою та понятійною плутаниною. І ми все ж таки схилиємось до думки, що на сьогодні найбільш влучним терміном є узагальнююче поняття "рок-музика", яке може вбирати до себе як слова, де одна із частин містить слово "рок" (хард-рок, панк-рок тощо), так і слова без слова рок (диско, регей). Хоча і тут є певні недоліки: одні не вважають диско-музику роком, інші взагалі уникають терміна рок. Мабуть, можна погодитися і з тими, хто схилиється до іншого узагальнюючого терміна – рок-культура. Тому залишимо за межами даної роботи це непорозуміння.

Повертаючись до рок-музики як музичного явища, необхідно зазначити, що в складній, суперечливій картині сучасної музичної культури рок-музика посіла особливе місце, що зайвий раз примушує взяти під сумнів справедливості традиційного поділу музичних жанрів на "легкі" та "серйозні". І не тільки тому, що в рамках "легкожанровості" важко умістити багато з яких тяжких різновидів рока, але і тому, що із затвердженням цього явища як самостійного відчулась зміна функціональної домінанти впливу популярної, масової музики: замість розважальної функції на перший план вийшла функція компенсаторна (від лат. *compensare* відшкодовувати, компенсувати). Таким чином, музична культура виробила новий потужний засіб компенсації життєвих негод, емоційної недостатності, соціальної незахищеності. Але ця компенсація в більшості випадків була ілюзорною.

Торкаючись питання соціокультурної природи рок-музики, необхідно

пояснити, що мається на увазі. Будь-який художній твір є не тільки фактом мистецтва, але і фактом культури, соціуму. Рок-музика (з усіма її атрибутами) має свою особисту, специфічну приналежність до соціокультурного контексту. За час свого існування вона створила певні передумови, які сьогодні нам дають підстави використовувати більш ємке поняття – рок-культура. Інколи розуміють під цим і більш значне соціально-психологічне підґрунтя. Йдеться про особливий стан молодіжної свідомості післявоєнних років, яке дало поштовх до розвитку нового культурного феномена – “молодіжної контркультури”. Молодь певною мірою перестала вірити своїм батькам, які ввернули світ у таку руйнівну війну, перестали вірити в ті ідеали, які допустили до Освенциму, Майданека, Хиросими. Молодь вважала, що все це – наслідок попередньої культури, і почала шукати свою контркультуру, яка б виражала їх інтереси, їх уявлення та розуміння світу і ролі людини в цьому світі.

Рок-музика в цьому сенсі може розглядатись як подальший розвиток художнього образу нещасної, незадовільної та хворої свідомості. Вона стала передусім найбільш точним засобом віддзеркалення контркультури з усіма її ідеологічними принципами. Контркультура мала мотив, який реалізувався в програмних вимогах: “Щастя терміново!” Саме ця гедоністична вимога зумовила подальшу еволюцію контркультури в 80-х р., яка характеризувалася масовим поверненням молоді в лоно родини.

Відносно радянського рока, то з самого початку свого існування в музично-стилістичному сенсі він був, по суті, приречений на вторинність, несамоцінність, наслідувальність. Це було пов'язано в першу чергу з штучно створеним навколо нього культурним вакуумом. По-друге, наслідувальність була зумовлена самодіяльним характером рок-музикування. Професійний пошук у царині рок-стилістики був відсутній. Крім того, некритичне засвоєння західних моделей призвело не до освоєння музичних засобів, а до пересадження західного стилю життя. Достатньо тривалий час специфіка радянського рока трактувалась на засадах волаюче безграмотного, з естетичної точки зору, акту наповнення “західної” форми нашим “прогресивним” змістом, де зміст цілком зводився до тексту. Той факт, що зміст рок-музики – це не тільки текст, але й емоційна палітра, і сценічний імідж, і багато іншого, при цьому повністю ігнорувалось.

Рок-музика – явище складне і неоднозначне, яке знаменує не тільки новий рівень “втручання” художньо-естетичних явищ у складні соціальні процеси сучасності, але й ті якісні зміни, які внесла в сферу культури науково-технічна революція. Очевидно, жодне явище соціального життя не ставило в такій гострій формі проблеми екології культури, як рок-музика.

Рок-музика – одна із активних дійових осіб сучасного культурного процесу і віддзеркалює багаті які з важливих особливостей суспільного буття. Тому колишні заборони та обмеження, до яких зводились методи “керівництва” подібними культурними явищами, не можуть принести і не

принесли нам будь-якої користі. Мабуть, і сьогодні може бути актуальним гасло: "Необхідна докорінна перебудова всього музичного життя суспільства, і передусім сфери музично-естетичного виховання".

Сьогодні стилістику рок-музики відрізняє не стільки новизна засобів виразності, які вже, як правило, апробовані в інших жанрах та стилях, скільки новизна їх використання, новизна їх поєднання. І що цікаво, при цьому нерідко еклектичність поєднується з дивовижною відкритістю, універсалізмом, які дозволяють їй не тільки створювати найрізноманітніші стильові та жанрові модифікації, але і утягувати в свою орбіту інші музичні явища (як, наприклад, регей). При цьому наявність хоча б деяких ознак рок-звучання часто є приводом для навішування ярлика "рок", яке одразу вводить це "рокоподібне" явище в ранг сучасного, молодіжного, популярного. А втім це стосується скоріше соціально-психологічної сфери, на яку завжди уміла зважати індустрія культури. Авторитет рок-музики у молоді дозволяє комерційно експлуатувати не тільки саму музику, але навіть її назву.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що рок - надзвичайно складне, потужне, суперечливе, але, безсумнівно, тривко ствердливе явище. Він, як і свого часу джаз, чинив і чинить вплив на всі сфери музики, легкої і серйозної, побутової і професійної. На думку музикознавця Леоніда Переверзева "...рок як принцип музичного переживання дійсності відіграв глибоко конструктивну та безсумнівно плідну роль" [3,389]. Завдяки року, сучасна масова музика значно змінилась, наситилась новими емоціями та ритмами, новими інтонаціями та виконавськими прийомами. Рок-музика привернула увагу до фольклору будь-якої країни, куди вона просякала.

За роки існування рок-музики надзвичайно збагатилась та ускладнилась її інтонаційно-мелодична й гармонічна мова, стали модерними і вишуканими інструментарій та форми. За роки свого існування змінився і сам рок, "пройшовши шлях від примітивного рок-н-ролу до зразків високого музичного мистецтва" [4,29].

ЛІТЕРАТУРА

1. Коротков С. *История современной музыки*. – К.: LAV-Studio, ТОО ЦУН "Кий", 1996. – 291 с.
2. Набок И. *Рок-музыка: эстетика и идеология*. – Л.: Знание, 1989. – 32 с.
3. Переверзев Л. *От джаза к рок-музыке* // В. Конен Пути американской музыки. – М., 1977. – С. 365-391.
4. *Поп-музыка: Взгляды и мнения: Сб. ст. / Сост. Э. Фрадкина*. – Л., Сов. композитор, 1977. – 80 с.